

חצרות הכפרים שכל אחד בונה לו בית בשטח הפקר ואחר כך גדרו מסביב את השטח שלפני הבתים [או כגון יורשים שחילק להם אביהם בתים לכל אחד ואחד במתנת שכיב מרע] – בכגון זה הזכות בחצר של כל אחד נקבעת לפי מספר פתחי הבתים שיש לו בה. ויש סוברים שאפילו באחים שירשו חצר ובתים מאביהם, אם חלקו תחילה הבתים ולאחר מכן באו לחלק החצר – מחלקים אותה לפי פתחי הבתים, שכבר זכו בעת חלוקת הבתים בשטח מסוים בחצר (עפ"י יד רמה ב"ב שם; פרישה קעב. וע"ע ברמב"ן ורשב"א שם. ובדעת רש"י ע' בב"ח שם, ובשו"ת בית יעקב פט ובהערות במסכת סוכה).

'דהני מילי בית דלמהוי קאי – יהבינא ליה חצר, האי דלמיסתר קאי – לא יהבינן ליה חצר. משמע לכאורה שאם בנהו לקיום ואינו עומד להיסתר [וכגון שהמקום דחוק ובנה שם מבנה ארוך וצר שאין בו רוחב ד' – לדעת הסוברים שאין דינו כבית אלא כריבוע ד' ממש. רא"ש הל' מזוזה טז] – נותנים לו. ואולם המאירי פירש הטעם מאחר שאינו ראוי לדירה היאך אתה דן בו פירוק משא. וכ"כ הסמ"ע (ח"מ קעב סק"ח) לפי שאינו ראוי לדור ולהשתמש בו. לפי"ז יש לומר שאעפ"י שבפועל זה משתמש בו, אין זו נחשבת דירת בית ולא נתנו לו שטח בחצר. וכן לפי הטעם שכתב הראב"ד (פ"ב מהלכות שכנים) שלא נתנו לו שטח בחצר יותר מביתו – נראה שאף באופן זה אין לו.

דף ד

'היתה גבוהה מעשרים אמה והוצין יורדין בתוך כ' אמה, אם צלתם מרובה מחמתם כשרה' ואין אומרים, יפסול הסכך שלמעלה מעשרים את הסכך שמתחתיו, וכדין העושה סוכתו תחת האילן שהיא פסולה; יש מפרשים הטעם שלעולם אין הסכך הפסול פוסל את הסכך הכשר שמתחתיו אם זה הכשר צלתו מרובה מחמתו (עתוס' להלן ט: י. לענין סוכה שתחת האילן). ויש אומרים: דוקא כאן אינו פוסל, שסכך למעלה מעשרים אינו סכך פסול בעצם אלא שהגובה גורם (ערא"ש סוף אות יד, עפ"י ר"ת. ע"ע בסיכומים להלן ט-י ולעיל ב).

'היתה גבוהה מעשרים אמה ובנה בה איצטבא כנגד דופן האמצעית (ריעב"ק) על פני כולה ויש בה הכשר סוכה – כשרה. רש"י כתב שכולה כשרה, גם החלק שמחוץ לאיצטבא, כדין 'פסל היוצא מן הסוכה נידון כסוכה' (להלן יט. וכן דעת ראב"ה ומאירי ורא"ש. וכן כתב המגיד-משנה (ד, יד) בדעת הרמב"ם). ויש חולקים וסוברים שאין כשר אלא מעל האיצטבא [שלא שמענו דין 'פסל' בכגון זה שהרי אותו מקום שלמעלה מכ' הוא כסכך פסול. ועוד, לא הכשירו 'פסל' אלא כשהוא נידון כהמשך הסוכה, כגון שממשיך דופן אחד במקום הפסול] (עפ"י רי"ד ריא"ז ר"ן ריטב"א ובעל ההשלמה).

ובאיצטבא מן הצד שאנו מכשירים מדין 'דופן עקומה', אף לפרש"י אין כשר אלא מקום האיצטבא ולא שאר הסוכה (כן מבואר בראב"ה וברא"ש. וע' שפת אמת). וכן הדין בכל מקום שאנו נצרכים להלכה זו, כגון שסיכך סמוך לדופן בסכך פסול פחות מד' אמות – אי אפשר לישב תחת אותו סכך פסול. ושלשה נימוקים מצינו לדין זה; –

- א. כיון שאמרנו 'דופן עקומה' הרי הסכך שלמעלה נידון כאילו הוא הדופן שמתעקם ונכפף, והלא אי אפשר לישב תחת דופן (רש"י יז. ר"ן רא"ש ועוד. וכן פירש ר"א מן ההר (יז. דברי הרמב"ם).
- ב. כיון שאמרנו 'דופן עקומה', אנו דנים כאילו הדופן מפסקת בין שטח האיצטבא לחוץ, שהרי צריכים

שיהיו דפנות מגיעות לסכך ועל כרחנו לזון כאילו הדופן נתעקמה או נעתקה ממקומה פנימה וניצבת במקביל לסוף הסכך הכשר. נמצא שמחוץ לאצטבא הרי זה כחוץ הסוכה שאין שם דפנות (עפ"י תורא"ש. ועריטב"א).

[לפי טעם זה, כתב הפרי-מגדים (תרל"ד, ד' במ"ו): אם סיכך בסכך גזול בסמוך לדופן, אין הסוכה נפסלת משום כך מפני שאותו מקום נידון הוא כחוץ לסוכה. ואולם לפי הטעם הראשון, כיון שסכך זה נידון כדופן, הרי זו דופן גזולה והסוכה נפסלת. ויש לדון לפסול מכל מקום, מפני שאותו סכך גזול נצרך להכשרה של סוכה עכ"פ, שאילו היה שם אויר לא היינו דנים 'דופן עקומה' והיתה פסולה].

ג. יש שכתבו טעם אחר; כיון שהסכך באותו שטח הוא פסול, אין אדם יושב תחתיו (ע' לשון מגן אברהם תרל"ב, א).

לפי טעם זה נראה שדין 'דופן עקומה' אינו מוגדר כאילו הסכך הוא חלק מהדופן, וגם לא כאילו הדופן נכנסת ועומדת כנגד סוף הסכך הכשר, רק ההלכה אומרת שאין לפסול הסוכה משום הנתק שבין הדופן לסכך הכשר, ואולם גם הסכך הפסול שם 'סכך' עליו.

[והנה כתב הרא"ש (להלן יח. אות ג): סוכה כשרה שיש בה סכך פסול בפחות מארבע אמות סמוך לדופנה, ובסמוך ממש אל הדופן מונח סכך כשר בשיעור הכשר סוכה, שבעה על שבעה טפחים (כן כתב הטור. והשפת-אמת (ז) צדד לומר אפילו אין שם כשיעור הכשר סוכה); סוכה זו, לולא דין 'דופן עקומה' היה אסור לשבת בה מעבר לסכך הפסול והלאה, שהרי סכך פסול מפריד בין הדופן לסכך הכשר, אך יש להכשירה משום הלכה זו של 'דופן עקומה' שאז רואים את הדופן מגיעה עד לסכך הכשר. באופן זה – כתב הרא"ש (והובא בשער הציון תרל"ב אות יד) – לא רק באותו מקום מותר לישב אלא אף תחת הסכך הכשר הסמוך לדופן מותר [כיון שיש שם שיעור סוכה קטנה].

ולכאורה אין מקום לדין הזה אלא לפי ההסבר השלישי הנ"ל, שגם לאחר שדנים 'דופן עקומה' נשארים כל דיני 'סכך' עליו, אבל לפי שני ההסברים הראשונים הלא אותו מקום אינו מסוכך [לטעם הראשון] או מחוץ לסוכה הוא [לטעם השני] (וכן תמה מסברא על דין זה בספר ערוך לנר יו. ולא תירץ). אך קשה הלא הרא"ש עצמו כתב בהסבר ההלכה כטעם השני, וכיצד ניתן לקיים שתי הנחות אלו גם יחד. (ושמא יש מקום לחלק בין סכך פסול ששם 'סכך' עליו ע"י דופן עקומה, ובין סכך הגבוה מעשרים שדומה הוא לאויר כיון שאינו מיצל ואין שולטת בו העין הלכך אין שם 'סכך' עליו. ויסוד סברא זו כתב בספר מרחשת).

ובארו אחרונים שאין הדבר מהוה סתירה, כי היושב סמוך לדופן תחת הסכך הכשר, בשבילו אין צורך 'להלכה' זו של דופן עקומה, ולכן נחשב כיושב תחת סכך ובתוך הסוכה, אע"פ שאם ירצה לשבת תחת הסכך הכשר שמהדופן והלאה, אין מותר לו אלא מכח ההלכה של 'דופן עקומה'.

ולא זו בלבד, אלא אפילו ישבו שני אנשים בו זמנית באותה סוכה; אחד ישב בשטח שסמוך לדופן ואחד ישב בשטח המרוחק ממנה, מסתימת הדברים נראה שאין כאן בית מיהוש, אף שכלפי אדם זה שיושב בריחוק מהדופן נצטרך להחשיב את מקום ישיבת חברו כיושב תחת דופן ולא תחת סכך [שהרי לידידו אנו נצרכים לדין 'דופן עקומה']. וכלפי זה היושב בסמוך לדופן, השני הוא כיושב במקום שאין שם שלש דפנות. וכנראה סבר הרא"ש שהלכה זו של 'דופן עקומה' אינה מתייחסת לסוכה בעצמה, אלא לקיום האדם מצות ישיבה בה, ולכן יכול הדבר להחלק לכל אדם ואדם, עד שכלפי זה נשתמש בהלכה של 'דופן עקומה' וכלפי חברו לא נשתמש בה. וכן נקט הגרש"ז אויערבך זצ"ל, והוסיף שאף יכול היושב בפנים להוציא את חברו היושב בחלק החיצון בברכת 'לישב בסוכה'.

ע"ע בכל הענין בראשונים כאן ולהלן ו: יז. רב נסים גאון עירובין ד: או"ח תרל"ב; שבט הלוי ח"א קסו וח"ו עה; ברכת מרדכי ח"ב כט; דברי מרדכי כז; רשימות שיעורי הגר"ד סולובייצקי; הליכות שלמה ז, ט–י; הערות במסכת סוכה]. (מיוסף דעת מהדור"ק, תשנ"ב).

ויש שכתבו אף באצטבא מן הצד, שכשר לישב מחוץ האצטבא [כי נקטו כפי ההבנה השניה הנ"ל שרואים את הדפנות נוגעות באצטבא, והשאר כשר מתורת 'פסל היוצא מן הסוכה'] [ע' ר"ן וריטב"א בשם רש"י [ואינו ברש"י שלפנינו]; מגיד משנה סוכה ד, יד. וע' כס"מ].

'מהו דתימא התם הוא דחזיא לדופן אבל הכא דלא חזיא לדופן אימא לא'. רש"י מפרש שאינה ראויה לדופן מפני שהיא גבוהה מעשרים. [פירוש, אפילו אם נקריב את הסכך לדופן כמות שהיא עכשיו – אינה ראויה, שהרי היא גבוהה למעלה מעשרים. ריטב"א. וע"ע 'הערות במסכת סוכה']. והרי"ד פירש כיון שקרקע עולם מפסקת בין האצטבא לכותל, אין לומר נעשה את הקרקע דופן עקומה, קמ"ל שאומרים כן.

(ע"ב) 'היתה גבוהה מעשרים אמה ובנה בה עמוד שהוא גבוה עשרה טפחים ויש בו הכשר סוכה...'. רש"י כתב שהיה העמוד רחוק מן הדפנות הרבה. משמע מדבריו שאם מקורב הוא לדפנות בתוך ד' אמות – כשרה משום 'דופן עקומה' (וכן כתב המכתם משמו. וכן דעת האור"ז, הר"ה, העיטור, ההשלמה המאירי הרא"ש והריטב"א. וכן כתב המגיד-משנה (ד, יד) בדעת הרמב"ם. וכן פסק השלחן-ערוך (תרלג, ז).

ואולם הר"ן צדד לומר שמא עמוד גבוה י', הואיל וחולק רשות לעצמו לענין שבת והרי הוא כאילו מוקף מחיצות, לפיכך אפילו אין ממנו ולכותל ד' אמות פסולה ואין אומרים כלפיו 'דופן עקומה', מפני שהוא מוקף מחיצות לעצמו. וכן דעת הרי"צ ג'איות (וע"ע בשפת אמת; הערות במסכת סוכה; ברכת מרדכי ח"ב כט).

'אמר ליה רבא: בעינן מחיצות הניכרות וליכא'. פירוש, אף על פי שלענין שבת אומרים 'גוד אסיק', אין אומרים כן לענין סוכה, שצריך להיות בה מחיצות הניכרות כעין דירה (ר"ן). וע"ע תורי"ד בסגנון שונה קצת. ובפני יהושע צדד לחדש שפסול זה אינו אלא מדרבנן.

נראה לפי זה שיש סברה המקשרת בין שיטות אביי ורבא כאן ולעיל גבי הוצים יורדים לתוך עשרה – שבשניהם סבר אביי לומר שבסוכה הולכים אחר דין המחיצות הכללי, ואמר לו רבא שישנו דין נוסף מסוים לסוכה משום היותה 'דירה', הלכך הוצים היורדים לתוך י' מבטלים שם דירה, וכן מחיצות שאינן ניכרות אינן משמשות כדירה. וכן להלן (ז. ע"ש 'תוס' ור"ן) מבואר מדברי רבא שצורת הפתח אינה מועילה כדופני הסוכה משום שצריך מחיצות הניכרות. ולהלן יט. שהקשו ממחיצות שבת על רבא שאמר גבי סוכה אין אומרים 'פי תקרה יורד וסותם', וחילקו אם המחיצות נעשו בשביל הסוכה או בשביל השטח שמבחוץ, לכאורה יכול היה לתרץ שבסוכה דוקא אמר רבא, וכשיטתו שצריך מחיצות הניכרות. אך נקטה הגמרא בפשיטות שבפי תקרה אין חסרון משום מחיצות שאינן ניכרות. וכ"מ ממה שכתב הרא"ש שם שמדאורייתא הסוכה כשרה.

ויש סוברים שסברת 'בעינן מחיצות הניכרות' אמורה גם לענין מחיצות שבת, שלכך אין אומרים 'גוד אסיק' בעמוד שהוא אטום ואין מחיצותיו ניכרות [ומכל מקום ראש העמוד נידון כרשות היחיד לפי שהוא מובדל עשרה טפחים מרה"ר, אבל אפשר שאין אומרים בו רה"י עולה עד לרקיע] [עפ"י רמב"ן ורשב"א שבת צט. וכן מובא במפורש במאירי שבת ז. וע' גם באבני נזר או"ח רסד, ח].

וכן כתב הגר"ח הלוי (סוכה ד, יא) בדעת הרמב"ם, שאין אומרים 'גוד אסיק' בעמוד, אלא שלשיטתו אומרים בו רה"י עולה עד לרקיע, כי דין זה אינו נובע משום 'גוד אסיק'. ובספר אבי עזרי (שם) נטה מדבריו. וע"ע מגן אברהם שעד סק"ד ובמחצית השקל שם; חזון איש סב, יג; בית זבול ח"ב טז, טז; שבט הלוי ח"ג ג; נו; רשימות שיעורי הגריד"ס; 'הערות במסכת סוכה'.

ודעת רש"י (בשבת ו: ד"ה קמ"ל; עירובין פט. ד"ה כולי; וכן להלן כה. ד"ה ושבולות) שאומרים 'גוד אסיק' בעמוד לענין שבת, כדברי הר"ן.

ויש מי שכתב נפקותא בשאלה זו; האם יש להכשיר סוכה בשבת שבתוך החג, על ידי העמדת ארבעה קונדיסין על תל גבוה עשרה [ומסכך על גביהם], משום 'מיגו דהויא דופן לענין שבת הויא דופן לענין סוכה' (כדלהלן ז) – שזה שייך רק אם אומרים 'גוד אסיק' בתל, אבל אם אין אומרים 'גוד אסיק' אין שייך לומר דהויא דופן לענין שבת (עפ"י הר צבי להלן ז).

זשאינה גבוהה עשרה טפחים. מנלן...' גם לרבא שאמר בהוצים היורדים פחות מעשרה דירה סרוחה היא, ולכאורה סברה היא ואין צריך לימוד על כך, גם לפי זה מקשה מנין שגובה המחיצות צריכות להיות עשרה טפחים, כאשר הסכך מוגבה מהדפנות ואינה דירה סרוחה (וכדתנן טז.).
[ובדעת הרמב"ם נראה שטעם 'דירה סרוחה' אינה פוסלת את הסוכה אלא שאסרו חכמים לישב בה לכתחילה. ולשיטתו מיושב היטב שהקשו כאן על שיעור הסוכה מעיקר דין תורה] (מפרשים. וע"ע מרומי שדה ה: אבני נזר או"ח תסח, ז).

'ארון תשעה וכפורת טפה הרי כאן עשרה, וכתבי ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת. ותניא ר' יוסי אומר מעולם לא ירדה שכינה למטה...' הריטב"א הביא מהירושלמי גזרה שוה; כתוב כאן ונועדתי לך שם ודברתי, ונאמר להלן כי מן השמים דברתי עמכם – מה דיבור להלן רשות אחרת, אף כאן רשות אחרת.

ציונים ומראי מקומות

תוס' ד"ה והוצין. באור התירוץ שבסוף דבריהם – ע' חזון איש קמג, ד; גליונות קהלות יעקב.

'אם יש משפת חקק ולכותל ג' טפחים פסולה.' על קושית הראשונים מאי שנא סוכה משבת, ששם הדין שמותר לטלטל בבית שחקק בו, אפילו החקק מרוחק מן הכותל – ע' במובא בשבת ז.

(ע"ב) תוס' ד"ה פחות. בישוב שיטת רש"י – ע' שפת אמת, גליונות קהלות יעקב, רשימות שיעורי הגרי"ד.

דף ה

באורים והערות

'מעולם לא ירדה שכינה למטה...' יש לפרש בדרך דרוש, על דרך אמרם הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, הכל צפוי והרשות נתונה. כלומר מעשי האדם ומעלליו נתונים ביד האדם ואין השכינה מתערבת בהם. **'ולא עלו משה ואליהו למרום'** – כלומר, אף על פי שעלו לרקיע, לא נתהפך טבעם כמלאכים [כמו שאמרו המלאכים על משה 'מה לילוד אשה ביננו'. וכן אליהו עדיין היה מצוי בישיבת חז"ל בצורת איש] (מהר"ץ חיות. וע' 'הערות במסכת סוכה, וצ"ב).

– אין עירוב תחומים בין 'שמים' ל'ארץ' כלל; אין אפשרות לשום נברא, אפילו הגדול והקדוש ביותר,